

Het lijkt zo vanzelfsprekend: de conservator die dat verloren gewaande kunstwerk terugvindt bij een klein veilinghuis, of een ontbrekend object uit een ensemble ontdekt bij een verzamelaar. Leden van de Vereniging Rembrandt kennen de verhalen over dit soort vondsten, zoals over de karaf op Marktplaats, die door de conservator van het Nationaal Glasmuseum onmiddellijk werd herkend als een heel zeldzaam exemplaar van een ontwerp door Copier. De vanzelfsprekendheid deze kennis in huis hebben lijkt door bezuinigingen en andere ontwikkelingen echter langzamerhand te verdwijnen. Daarom is de Vereniging Rembrandt in 2012 begonnen met het steunen van wetenschappelijk onderzoek binnen musea.

Onderzoek binnen
musea is altijd
collectiegerelateerd

ONDERZOEKSBEURZEN VAN DE VERENIGING REMBRANDT

Zonder onderzoek staat alles stil

Elke conservator en museumdirecteur zal het beamen: wetenschappelijk onderzoek is de pijler onder bijna alle functies in een museum, van conservering en restauratie tot de vaste presentatie en de organisatie van tentoonstellingen. Ook voor het versterken van de collectie is onderzoek essentieel. Om een goede aanvraag bij de Vereniging Rembrandt te kunnen doen, moet er binnen het aanvragende museum immers een grondige kennis van de eigen verzameling aanwezig zijn. Jan Teeuwisse, directeur van Museum Beelden aan Zee: 'Ons museum is gebouwd op één grote collectie en ons hele artistieke beleid wordt vanuit onze verzameling bepaald. Het presenteren en uitbaten van de collectie zou niet mogelijk zijn zonder onderzoek. Het gaat om de verdieping. We zijn geen organisatie die tentoonstellingen koopt of overneemt.' Ook Axel Rüger, directeur van het Van Gogh Museum, noemt onderzoek een niet te missen pijler: 'Ons museum is hét kenniscentrum over Van Gogh. Alles wat wij doen, tentoonstellingen, de vaste presentatie, educatieve activiteiten, moet allemaal gestoeld zijn op kennis over

Van Gogh. Zonder onderzoek geen kennis.'

VERSCHUIVING

De laatste jaren zijn er steeds meer signalen dat het wetenschappelijk onderzoek binnen musea onder druk staat. Recent waarschuwde politicus en kunsthistoricus Alexander Pechtold voor het verdwijnen van expertise binnen de musea. Bij de opening van de tentoonstelling *Uit liefde voor de stad* in het Dordrecht Museum pleitte hij ervoor te waken dat de aandacht voor marketing, publieksvoorlichting en PR niet ten koste gaat van het aantal conservatoren en de onderzoekstaken van een museum. Wie zijn oor te luisteren legt in de kunstwereld, zal dit geluid vaker horen.

Teeuwisse: 'De overheid trekt zich terug. Musea zijn verzelfstandigd en zijn in toenemende mate autonome instituties. Het is de bedoeling dat musea steeds meer bedrijfsmatig gaan werken. Een van de effecten is dat de nadruk nu heel erg op tentoonstellingen ligt. Musea zijn enorm bezig met blockbusters – soms met tentoonstellingen die helemaal niets met de

---

Axel Rüger:
'Mensen
denken soms:
"Van Gogh,
daar is alles
toch al over
uitgezocht?"'

eigen collectie te maken hebben. Die bezoekersstromen voor de deur, dat wil iedereen.' Een verschuiving in het museale landschap tekent zich af, zegt Teeuwisse: 'De expertise was in het verleden sterk geworteld in de staf, nu wordt die ingehuurd. Maar musea moeten roeien met de riemen die ze hebben, dus het kan zijn dat bij kleine en middelgrote musea het doen van onderzoek erbij inschiet.'

Een voorbeeld van zo'n kleiner museum is het Nationaal Glasmuseum in Leerdam. Directeur Hélène Besançon bevestigt dat het in haar organisatie ontbreekt aan structurele middelen om collectiegerelateerd onderzoek te doen: 'Ik ben in mijn eentje, en heb mijn handen vol aan het runnen van een museum en het organiseren van tentoonstellingen. Onderzoek voor die tentoonstellingen gebeurt tussen door en in de avonduren of door vrijwilligers, dat is niet de juiste manier van doen. Het gaat om professionaliteit en continuïteit.'

Wetenschappelijke activiteiten zijn van vitaal belang voor het museum, zegt Besançon: 'Zo komt nieuwe informatie naar boven. Zonder wetenschappelijk onderzoek blijft het

stilstaan, dan zijn de objecten in de collectie alleen maar dode materie.'

Rüger wijst ook op de bezuinigingen van 2012, toen een groot deel van de subsidie voor wetenschappelijk onderzoek van musea kwam te vervallen. Slechts een handvol musea krijgt nog middelen voor wetenschappelijke activiteiten. Het Van Gogh Museum hoort daar niet bij. 'Anders dan de overheid, vind ik dat onderzoek hoort bij musea met een collectie', zegt Rüger. Dat dit ook binnen de universiteiten kan worden gedaan, is volgens hem een misverstand: 'Onderzoek binnen musea is specifiek op de collectie en op de objecten gericht. Bij universiteiten is dat meestal breder en thematischer, en afhankelijk van de voorkeuren per instelling.' Als voorbeeld van onderzoek dat niet snel zal worden gedaan aan een universiteit, noemt Rüger twee grote projecten die het Van Gogh Museum in de afgelopen jaren heeft afgerond: het brievenproject en het onderzoek naar de atelierpraktijk van Van Gogh. Het eerste project duurde vijftien jaar en heeft geresulteerd in een zesdelige geannoteerde en geïllustreerde editie; het onderzoek naar de atelierpraktijk

nam acht jaar in beslag en leverde onder andere belangrijke nieuwe informatie op over Van Goghs materiaalgebruik, de winkels waar hij schilderspullen kocht en zijn werklocaties (binnen of buiten).

FINANCIERING

Uit bezorgdheid over het verdwijnen van collectiegerelateerd onderzoek en daarmee het afbrokkelen van kennis in musea, heeft de Vereniging Rembrandt in 2012 het Ekkart Fonds voor kunsthistorisch onderzoek ingesteld. Zij deed dat in nauwe samenwerking met en een bijdrage van de Nederlandse Museumvereniging en Nederlandse musea, die deze zorg deelden. Recent kwamen er drie nieuwe Rembrandtfondsen bij met onderzoek in de doelstelling: het Van der Klaauw Fonds, het Schoufour-Martin Fonds i.o. en het Fonds voor Onderzoek naar Moderne en Hedendaagse Kunst (zie kader).

Een van de recente aanvragen bij het Ekkart Fonds is afkomstig van het Van Gogh Museum, dat steun aanvroeg bij de voorbereiding van een grote tentoonstelling over Van Gogh en Gustave Klimt in 2018/2019.

Hélène
Besançon:
'Zonder
onderzoek zijn
de objecten
in de collectie
alleen maar
dode materie'

Onderzocht wordt op welke manier kunststromingen als het impressionisme, het symbolisme en het post-impressionisme bijdroegen aan de internationalisering van de Weense kunstwereld, waarbij veel nieuwe kennis zal worden verzameld over de verspreiding en receptie van Van Gogh en zijn kring. Rüger: 'Ons onderzoek wordt voor een deel gefinancierd uit eigen middelen en voor een deel met externe bijdragen. De studie naar de internationale context rondom Klimt en de receptie van de internationale avant-gardekunst in Wenen is een extra project waar we gezien de onderzoeksintensiviteit meer capaciteit voor nodig hebben.'

Besançon en Teeuwisse hebben beiden in een eerdere ronde met succes een aanvraag gedaan voor een beurs vanuit het Ekkart Fonds. In het Nationaal Glasmuseum is een onderzoek van start gegaan naar Petrus Marinus Cochijs, die als directeur van de Glasfabriek Leerdam tussen 1912 en 1933 een internationaal netwerk met bekende architecten en ontwerpers onderhield. Besançon: 'Ik ben blij dat er fondsen zijn die onderzoek financieren. We hebben beurzen gekregen

van het Ekkart Fonds van de Vereniging Rembrandt en het Prins Bernhard Cultuurfonds voor studies die in elkaars verlengde liggen. Ik doe onderzoek naar Cochius en Maartje Brattinga, die voor twee jaar is aangenomen als junior-conservator, naar de kunstenaars met wie hij werkte. We zijn bezig met brieven en dagboeken van Cochius en de ontwerpers met wie hij contact had om meer te weten te komen over de ontwerpgeschiedenis van voorwerpen uit onze collectie. Zonder hulp van een fonds zouden we dit niet kunnen doen.'

Teeuwisse heeft al langer ervaring met het zoeken naar externe financiers: 'Museum Beelden aan Zee is 100% privaat, we draaien als een bedrijf. Voor dit soort activiteiten die echt essentieel zijn moeten we altijd de boer op.' Al sinds zijn aanstelling in 2002 zet Teeuwisse zich actief in voor het versterken van de wetenschappelijke aspiraties van Museum Beelden aan Zee. Zijn benoeming als buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Leiden in 2012 ligt in dezelfde lijn: 'Mijn leerstoel is de geschiedenis, theorie en praktijk van de moderne beeldhouwkunst. Met de beurs uit het Ekkart Fonds wordt een studie naar de voorgeschiedenis daarvan bekostigd: Nederlandse beeldhouwkunst in de 19de eeuw. Nederland was veel meer een beeldhouwland dan wordt gedacht. Het denkbeeld dat hier weinig traditie op dat gebied is, is juist in de 19de eeuw gegroeid.'

Het is niet altijd makkelijk om financiële steun voor wetenschappelijk onderzoek te vinden, zegt Teeuwisse: 'De mogelijkheden zijn beperkt. Het is duur, het moet worden begeleid en er zijn risico's aan verbonden: het onderzoek kan vastlopen, het levert niet altijd op wat je ervan had verwacht. Het aantal fondsen dat aan dit soort activiteiten wil bijdragen is veel kleiner dan bij een boek of een tentoonstelling. Mijn leerstoel aan de Universiteit van Leiden wordt betaald door drie sponsors, dus die zijn er wel, maar mensen moeten wel een

hart hebben voor een bepaald onderwerp. Er zal steeds meer een beroep worden gedaan op private financiers en je ziet dat het ook vaak dezelfde mensen zijn die worden gevraagd.'

NIEUWE GENERATIE

De drie geïnterviewde directeuren zijn het erover eens dat het belangrijk is om de volgende generatie onderzoekers op te leiden in de musea. Teeuwisse: 'Door de beurs kan een jonge onderzoeker zich verdiepen. Het onderzoek naar beeldhouwkunst in de 19de eeuw waar wij een beurs voor hebben gekregen is begonnen door Hanna Klarenbeek, en wordt nu voortgezet door Frédérique Brinkerink, voor wie het tevens een opmaat naar haar promotie is.' Rüger: 'Ons onderzoek wordt vooral door de vaste staf gedaan, maar we werken ook samen met de conservatorenopleiding. We proberen jonge kunsthistorici erbij te betrekken om die een kans te geven kennis te vergaren. Daarnaast is het ook in ons eigen belang om jonge mensen te fascineren en te inspireren om zich op Van Gogh te richten, want we hebben *Nachwuchs* nodig. Net als bij Rembrandt en Vermeer het geval is, denken mensen soms: "Van Gogh, daar is alles toch al over uitgezocht?" Maar er zijn steeds nieuwe tijden, nieuwe interpretatiemodellen, nieuwe gedachten, veranderende waarnemingen en nieuwe technieken bij natuurwetenschappelijk onderzoek. Zo is er nu een techniek waarmee je met de computer het weefpatroon van een doek in kaart kunt brengen en kunt zien of doeken van verschillende schilderijen van dezelfde rol afkomstig zijn. Door deze en andere ontwikkelingen zijn er bij ons de laatste jaren belangrijke nieuwe inzichten ontstaan en dingen ontdekt die we twintig jaar geleden niet hadden kunnen vinden. De onderzoeksfunctie is belangrijk, daar moeten we blijvend in investeren.' ♦

Gerdien Wuestman is redacteur van de Vereniging Rembrandt

Onderzoeksfondsen van de Vereniging Rembrandt

- Het Ekkart Fonds voor kunsthistorisch onderzoek is bestemd voor de verstrekking van beurzen voor onderzoek dat is gericht op de bestudering en wetenschappelijke ontsluiting van museale (deel)verzamelingen, al dan niet gericht op de voorbereiding van tentoonstellingen. De onderzoeker is bij voorkeur niet ouder dan 35 jaar.
- De doelstelling van het Van der Klaauw Fonds is het verlenen van een financiële bijdrage aan Nederlandse musea en aanverwante instellingen om een jonge afgestudeerde restaurator onderzoek te laten verrichten naar de materiële staat van kunstwerken op papier of op aanverwante dragers, resulterend in een tentoonstelling, tentoonstellings- of collectiepublicatie.
- Het Schoufour-Martin Fonds i.o. heeft een tweeledige doelstelling. Een hiervan is het versterken van aan een collectie gerelateerde kennis, zo mogelijk met een nadruk op laat-middeleeuwse kunst. Hiertoe worden beurzen verstrekt voor museaal kunsthistorisch onderzoek dat is gericht op de bestudering en de wetenschappelijke ontsluiting van museale (deel)verzamelingen, al dan niet ten behoeve van tentoonstellingen.
- Het Fonds voor Onderzoek naar Moderne en Hedendaagse Kunst is bedoeld voor kunsthistorisch en/of materiaaltechnisch onderzoek door jonge kunsthistorici en/of restauratoren op het gebied van de kunst van na 1900 (zie over dit fonds ook p. 8)

Jan Teeuwisse:
'De mogelijkheden voor sponsoring van onderzoek zijn beperkter dan voor een tentoonstelling of een boek'